
ROBERT EDŽERTON

INTERSEKSUALNOST KOD POKOTA*

Aspekti kulture variraju u zavisnosti od toga da li se za njih pretpostavlja da su "prirodna" i "invarijantna" svojstva stvarnosti. U tom smislu, članovi bilo kog društva će neka od sopstvenih pravila, praksi ili običaja shvatati kao manje ili više arbitrarna u odnosu na druga. Neka će se tretirati kao alternativna, promenljiva, ili opcionalna; druga pak kao "jedina", "prirodna" i "imperativna" za konstituciju sveta. Neprikosnovenost i nepromenljivost kao kvaliteti nekih kulturnih aspekata odražavaju se u stepenu svesnosti koji ljudi imaju o njima. Antropološko znanje podrazumeva ono što ljudi širom sveta održavaju i poštuju kao relativno nesvesno nastala pravila koja se odnose na vreme i prostor, običaje, stavove i vrednosti, značenja svih vrsta, čak i na sam jezik.¹

Ono što je verovatno univerzalno prihvaćeno jeste da je svet podeljen na dva biološka pola – muškarce i žene. To da svet treba da bude konstituisan na ovaj način smatra se prirodnim, normalnim i neophodnim. Naravno, uobičajeno je videti da se biološki muškarci i žene ne ponašaju u skladu s onim što im njihov pol nalaže – ili su suviše muževni ili, s druge strane, suviše ženstveni, a mogu biti i transvestiti – ali se uvek smatraju biološkim muškarcima ili ženama, iako su "zastranili". Uprkos tome što se osoba tokom svog života ponaša drugačije ili suprotno od onoga što njena polna uloga nalaže, ona se rađa kao muškarac ili žena i nastavlja tako da živi.

Ponekad se desi da se deca rađaju s neodređenim polnim karakteristikama. Ovo su slučajevi herma-

* Robert B. Edgerton, "Pokot Intersexuality: An East African Example of the Resolution of Sexual Incongruity", *American Anthropologist*, vol. 66, no. 6, 1964, p. 1288-99

¹ Primer za dati komentar, v. Hall 1963 i Gurwitsch 1962.

froditizma ili, kako je danas poznato, interseksualnosti, tj. posjedovanje izvesnog stepena anatomske ili psihološke polne dvojnosti. Kada je reč o polnim hromozomima, polnim žlezdama, polnim hormonima, dominantnim unutrašnjim reproduktivnim strukturama i spoljašnjem obliku genitalija, polnost se pre javlja kao neodređena, kao kontinuum, nego kao dvojna.² Dok medicinsko znanje o ovim polnim odlikama omogućava rangiranje pojedinaca duž ovog kontinuumu, znanje većine nezapadnih društava uzima u obzir samo spoljašnje karakteristike: malje na licu, glas, razvoj grudi, telesnu građu, a pre svega spoljašnje genitalije. U ovim društvima, po rođenju deteta, jedino spoljašnje genitalije mogu biti pokazatelj interseksualnosti. Interseksualnost se kod čoveka javlja u 2-3 odsto slučajeva,³ ali u društvima gde su jedini kriterijum procene spoljašnje genitalije ovaj procenat znatno opada. Ipak, ova pojava (i ovaj problem) verovatno su poznati svim društvima.

Ako je tačno, a čini se da jeste, da su društva organizovana tako da osnovna biološka podela podrazumeva isključivo muškarce i žene, što se shvata kao prirodno i jedino moguće, onda rođenje interseksualnog deteta sigurno predstavlja fundamentalni problem. Zato se interseksualnost smatra neprirodnom pojavom za koju društvo mora da pruži i praktično i moralno rešenje. Tema ovog rada biće vezana za različita reagovanja na ovu pojavu, a posebno će se ticati reagovanja plemena Pokot iz Kenije.

RAZLIČITA REAGOVANJA NA INTERSEKSUALNOST

Uprkos veoma površnoj literaturi o interseksualizmu u različitim društvima, jasno je da se njihova reagovanja na neprirodnost ove pojave veoma razlikuju. Na primer, dok su Rimljani interseksualnu novorođenčad doživljavali kao izraz nezadovoljstva bogova, predznak propasti, i zbog toga ih ubijali, Grci su bili tolerantni i puštali su ih da slobodno žive svoje živote.⁴ Položaj hermafrodita u grčkoj mitologiji izraz je njihovog modernog shvatanja interseksualnosti.

2 Money et al. 1957, Stoller et al. 1962.

3 Overzier 1963.

4 Cawadias 1943.

Američki odgovor na interseksualnost predstavlja kombinaciju psihološkog horora i društvene neprilagođenosti. Nekim ljudima može pripasti muka kad vide genitalije interseksualne osobe, ili čak prilikom samog razgovora o tome. Kao moralna i pravna zagonetka, interseksualnost nameće određena pitanja. Može li takva osoba stupiti u brak? Da li treba da služi vojsku? Kako se njen pol navodi u krštenici? Može li promeniti pol? Da li je psihološki preporučljivo, ili čak moguće, da neko ko je odgajan kao devojčica odjednom postane dečak? I tako dalje.⁵

I praktični problemi su veliki. Kako da se interseksualna osoba ponaša u školskim ili javnim kupatilima, pri susretu sa osobama s kojima želi da ostvari emotivnu vezu? Slučaj koji su opisali Stoler, Garfinkel i Rozen⁶ može da posluži za ilustraciju ovih problema. Pacijent kojeg opisuju rođen je kao dečak, s normalnim muškim genitalijama. Budući rođen kao dečak i sa medicinskog i sa zakonskog stanovišta, on je tako i odgajan. Ali, u pubertetu, počele su da se razvijaju sekundarne polne karakteristike tipične za ženski pol. Već sa sedamnaest godina, pacijent je izgledao kao ženska osoba. Tada je pritisak da promeni pol postao isuviše velik da bi mogao da mu se odupre. Pacijent je napustio školu, počeo da se oblači i ponaša kao devojčica. U svakom pogledu je izgledala kao devojčica; bila je veoma privlačna. Ipak, imala je penis sasvim normalne veličine. Pošto je zakonski bila dečak i kao dečak živela 17 godina, njeni naponi da bude prihvaćena kao osoba ženskog pola bili su teški i dovrtljivi. Na kraju, podvrgla se operaciji promene pola. Bila je ubeđena da je normalna ženska osoba, da je to oduvek bila i da će to uvek i biti. Konačno je pronašla pomoć za ostvarenje svog cilja.

Bez obzira na pretnje upućene interseksualnim osobama, koje se smatraju nakazama, naše društvo nudi rešenje: ohrabruje ih da se odluče ili za mušku ili za žensku ulogu. Mnoge interseksualne osobe provode ceo život, ili veći njegov deo, kao žene ili kao muškarci, mnoge od njih se odlučuju na operacije promene pola da bi zakonski postale osobe određenog

5 Za razmatranje ovog i srodnih problema vidi: Stoller/Rosen 1959 i Money et al. 1955.

6 Stoller/Garfinkel/Rosen 1960.

pola. Američka kultura omogućila je samo jedno rešenje ovog problema. Svi, od roditelja do lekara, udruženi su u nastojanju da otkriju koji od dva pola više odgovara interseksualnoj osobi i da pomognu dvo-polnom, neprirodnom i nesrećnom "onom" da bar delimično postane "ona" ili "on".

U odnosu na Amerikance, iznenađujuće suprotno reagovanje na interseksualnost postoji kod Navaho Indijanaca.⁷ Navaho interseksualcima dodeljuju povoljniji položaj u društvu. Za ove osobe se veruje da predstavljaju natprirodne čuvare bogatstva i svaka porodica u kojoj je rođeno interseksualno dete ima obezbeđeno bogatstvo i uspeh u budućnosti. O ovakvoj deci je vođena posebna briga i "bila su favorizovana u odnosu na ostalu decu u porodici".⁸ Kako su takva deca rasla, posebna briga prerastala je u veliko poštovanje, poštovali su ih ne samo njihove porodice već i čitava zajednica. Hil navodi primer poštovanja Navahoa prema interseksualcima:

*Nikada nisu bili ismevani, a njihova abnormalnost im nikada nije pominjana niti su oni sami o njoj govorili. U mnogim slučajevima se odnos prema njima gotovo graniči sa strahopoštovanjem. Nekoliko citata poslužiće da pojasne ovakav stav. U jednom se govori: "Oni znaju sve. Mogu da rade i ženske i muške poslove. Mislim da će nestanak **nadlea** (interseksualaca) prouzrokovati i kraj naroda Navaho".⁹ Drugi beleži: "Kad ne bi bilo **nadlea** zemlja bi se promenila. Oni su zaslužni za svo bogatstvo na Zemlji. Kad ih više ne bi bilo, konji, ovce i Navaho bi otišli. Oni su vođe, baš kao predsednik Ruzvelt." Treći kaže: "**Nadle** donose sreću i bogatstvo." U četvrtom stoji: "Oni upravljaju svim bogatstvom. Velika je sreća za jednu zemlju ukoliko u njoj žive **nadle**." I peti: "Morate poštovati **nadle**. Oni su na neki način sveti."¹⁰*

7 Hill 1935.

8 Isto: 274.

9 Hil izveštava da termin "nadle" označava i transvestite i interseksualce. Rezimirajući njegov rad, beležio sam samo ono što se odnosi na interseksualce. Pokotski termin *sererr* može biti upotrebljen i u značenju transvestita. Sve što je u ovom radu rečeno o Pokotima odnosi se na interseksualce. Transvestizam je poznat Pokotima, ali ja nikad nisam imao prilike da upoznam Pokota transvestita.

10 Hill 1935: 274.

Ovaj odnos proširuje se i na životinje. Genitalije interseksualnih životinja trljane su o repove ovaca i koza i o njuške ovnova i jarčeva. Verovalo se da će ovo izazvati povećanje broja interseksualnih životinja, povećanje stada i veću proizvodnju mleka.¹¹

Njima se daje prednost u ekonomskoj ulozi: ove osobe su "uvek glave porodica i data im je kontrola nad čitavom imovinom".¹² Hil ukazuje da se interseksualci većinom oblače i ponašaju kao žene, ali se iz njegovog izveštaja i iz kazivanja samih Navaho Indijanaca vidi da ovo nije tako jasno. Interseksualci slobodno biraju muškarce sa kojima ostvaruju seksualne odnose. Iako Navaho nerado pričaju o seksualnom životu, jedan interseksualac je slobodno rekao Hilu da je imao seksualne odnose "sa više od stotinu muškaraca".¹³

Očigledno je da se reagovanje Navahoa pre odvija u vidu favorizovanja nego degradiranja interseksualnosti.

REAGOVANJE POKOTA NA INTERSEKSUALNOST

Da bih što podrobnije ispitao reagovanje društva na interseksualnost, osvrnuću se na pleme Pokota u istočnoj Africi.¹⁴ Približno 60 hiljada Pokota nastanjeno je u Zapadnopokotskoj oblasti u centralno-zapadnoj Keniji. Ova oblast je relativno zabačena i, osim delimično uspele modernizacije koju je sprovela britanska administracija, prema istočnoafričkim standardima Pokoti još žive primitivnim životom. U suštini, zapadno obrazovanje i zapadna kultura do sada su imali malo uticaja na njih. U fizičko-geografskom smislu, teritorija koju naseljavaju vrlo je raznolika, obuhvata suve, vrele ravnice, s jedne strane, i hladne, vlažne visoravni na visini od 9000 stopa, s druge strane. Ekonomija obuhvata i stočarstvo i zemljoradnju. Goveda, i u manjoj meri druga stoka, svugde su od velikog značaja jer daju mleko, meso, kožu

11 Isto.

12 Isto: 275.

13 Isto: 278.

14 Ne postoji celovita etnografija Pokota (nekad se navode i kao Suk). Najkompletniji pregled kulture Pokota dao je Šnajder (Schneider 1953), ali ovaj rad je usredsređen na ulogu stoke u njihovoj ekonomiji. Izbor etnografskih beležaka napravio je Bič (Beech 1911).

i krv, a koriste se i kao objekti razmene između prijatelja, pri sklapanju brakova, ceremonija bilo koje vrste i u pravnim poslovima. Nasleđivanje se vrši patri-linearano; obitavalište je pre patrilokalno nego neolokalno. Struktura porodične loze upotpunjena je rangiranjem prema starosnoj dobi.

I muškarci i žene prolaze kroz obrede inicijacija. Kod pripadnika oba pola veoma se cene fizički izgled i zavodljivost. Ulažu veliki trud u ukrašavanje tela, i dok se oblače, vrlo oskudno, i muškarci i žene nose nakit za usne, perle, minduše, narukvice, perje i uređuju kosu. Oba pola su sklona ljubavnim avanturama, uključujući i seksualne odnose koju godinu pre puberteta, ali sam brak zavisi od vrednosti miraza koji se najčešće daje u govedima i kozama.

Mnogim Pokotima interseksualnost je poznata i kod životinja i kod ljudi. Kada se javi kod stoke, tipično reagovanje Pokota je: "Ta životinja je beskorisna. Ne može da se razmnožava i ne daje mleko. Može da posluži samo za jelo." Interseksualnim životinjama se ne pridaje nikakav natprirodni uticaj. Izazivaju čuđenje i znatiželju, ali ekonomsku vrednost, koja je Pokotima najbitnija, nemaju. Te životinje daju malo mleka ili ga ne daju uopšte, ne mogu se razmnožavati, ne vrede mnogo u razmeni stoke, te zbog toga nisu na ceni.

Kada je u pitanju interseksualnost kod ljudi, situacija se donekle razlikuje. Interseksualno novorođenče smatra se nesrećnim slučajem ili nakazom. Neki Pokoti kažu da bi ubili takvo dete kad bi ga dobili jer "ono bi bilo beskorisno – nikad ne bi moglo da bude prava osoba". Drugi kažu da bi prihvatili takvo dete kao "božju volju". Iako postoji zakon o zabrani čedomorstva, česta su ubistva interseksualne dece; neka se, ipak, ostavljaju u životu.

Prilikom terenskog istraživanja, identifikovan je izvestan broj interseksualnih Pokota. U oblastima u kojima sam ja radio znalo se za postojanje četiri odrasle osobe i najmanje dva deteta.¹⁵ Dvoje od njih, od kojih je dobijeno najviše informacija, biće pred-

15 U cilju detaljnog sprovođenja Projekta o kulturi i ekologiji u istočnoj Africi, oko četiri nedelje provedene su sa pokotskim čobanima u mestu Masol, četiri nedelje sa farmerima u mestu Mwina i još jedna nedelja u nešto modernijim oblastima od Ortuma do Makutana. Naravno, ja ne mogu dati procenu učestalosti pojave interseksualnosti među Pokotima.

met daljeg razmatranja. Koliko se moglo utvrditi, njihova iskustva podudaraju se sa iskustvima drugih interseksualnih Pokota.

Slučaj 1. Čepor

Čepor je osoba prijatnog izgleda koja ima između dvadeset šest i dvadeset osam godina i oblači se kao žensko. Ima velike, pravilno razvijene grudi, a njen glas, iako pomalo promukao, normalne je boje i visine za žensku osobu. Ipak, nikad nije imala menstruaciju, poseduje penis normalne veličine i zakržljale testise smeštene iznad vagine normalnog izgleda. Njena sestra i dva brata nisu interseksualci.

Prema njoj se ophode kao prema ženi, ali je oslovljavaju rečju *sererr*, što znači “i muško i žensko, a ni muško ni žensko”. Engleski termin “neuter” dobar je prevod reči *sererr*. To je pogrdan izraz i predstavljalo bi veliku uvredu osloviti njime normalnu osobu.

Kad je Čepor rođena u mestu Suk, njen otac Kurupira hteo je da je ubije i samo su preklinjanja njene majke uspela da ga odvrate od toga. On se priseća:

Video sam da je moje dete taj *sererr* pa sam pomislio da ga ubijem. Čemu bi neko takav mogao da koristi? Morao bih da ga hranim celog života jer se nikad ne bi mogao venčati, a šta bih dobio zauzvrat? Nikad mi ne bi doneo miraz. Zato sam pomislio da bi bilo najbolje da ubijem ovog *sererra*. Ali, majka je rekla: “Ne, ne, nemoj ga ubiti. Ono je dete kao i svako drugo – može mi pomoći oko poslova i ja ću ga hraniti.” I tako, nisam ubio *sererra* – nisam želeo da moja žena bude uznemirena pa sam joj dozvolio da zadrži dete.

Od samog početka, Čepor su oblačili kao devojčicu, ali su svi znali da je interseksualac. Kao dete je uglavnom bila srećna, iako su je druga deca često zadirkivala i nazivala *sererrom*. Ponekad bi je dečaci uhvatili i zabavljali se gledajući njene genitalije. Čepor bi plakala i pokušavala da pobegne, ali oni su se samo smejali i rugali joj se. Govorili su joj da treba da bude srećna jer može da ima seksualne odnose sa samom sobom.

Kad je imala deset ili jedanaest godina, druge devojčice su počele da stiču seksualna iskustva sa dečacima svog godišta ili starijima, što je učinilo da postane svesna svoje fizičke anomalije. Nije mogla da se miluje sa dečacima jer nije bilo onih koji bi to zaista želeli, a i ona sama je verovala da nikad neće

biti seksualno aktivna. Čepor kaže: "Bog je načinio grešku. Ja nisam ni dečak ni devojčica. Moj penis ne može da se uspravi kao u dečaka, a ni moja vagina nije dovoljno dobra. Ako me neko ikada upita da vodimo ljubav, neću pristati, bez razmišljanja ću ubiti tu osobu." Njen brat Syatugei, koji je dve godine mlađi, rekao je: "Kad je Čepor bila u tom uzrastu, bila je veoma nesrećna. Dok smo svi mi uživali igrajući se sa devojčicama, ona je želela samo da jede i spava. Sve vreme je radila u polju i čuvala stoku. Veoma naporno je radila; kad bih pobegao da vodim ljubav s nekom devojčicom, ona je preuzimala moje poslove."

Kada je Čepor imala sedamnaest godina, mnoge njene vršnjakinje su pripremane za brak vršenjem klitorrektomije. Ova operacija, koja podrazumeva odstranjivanje klitorisa i obrezivanje delova velikih usmina, predstavlja osnov za sticanje statusa odrasle ženske osobe. Ali, Čepor nije mogla da bude obrezana. Ljudi su razgovarali o njenom problemu i rekli da nikad neće biti muškarac i da ne može da bude obrezana jer njen penis nema prepucijum. Iako je više bila žena nego muškarac, nije mogla biti ni prava žena; stoga nije ni mogla biti obrezana kao ostale žene. Sama Čepor nije zahtevala da bude obrezana. Bila je svesna toga da ne može biti ni žena ni muškarac.

Danas, deset godina nakon što su njeni vršnjaci i vršnjakinje obrezani, Čepor živi u domu svoga oca. Vremenom mu je postala veoma draga jer je uvek bila najvredniji radnik među Pokotima. Njen otac kaže: "Dobro je što je imam, ona radi više nego moja žena, ćerke i sinovi zajedno." Čepor čuva stoku na prostranim pašnjacima i snosi svu odgovornost za njih. Ostaće sa ocem do njegove smrti, a posle će raditi za jednog od svoje braće. Nije joj dozvoljeno da se uda niti da usvoji decu koja bi radila za nju. Ne pripisuju joj se nikakve natprirodne i božanske moći.

Ona je privlačna i inteligentna osoba, ali ni u kom slučaju nije srećna. Kaže: "Ja samo spavam, jedem i radim. Šta bih drugo mogla? Bog je načinio grešku."

Slučaj 2. Lazaro

Lazaro ima oko četrdeset godina. Uvek se oblačio kao muškarac; visok je i izgleda kao svaki drugi Pokot muškog pola. Glas mu je pomalo piskav, ali njegovi pokreti nisu feminizovani. Ipak, kao i Čepor, on ima i muške i ženske genitalije pa i njega nazivaju *sererrom*.

Lazaro je rođen i odrastao u mestu Čeptulel. Njegovi roditelji su umrli, a njegov stariji brat poriče da je iko imao nameru da ga ubije po rođenju. On kaže da su njihovi roditelji bili zaprepašćeni kada je Lazaro rođen jer: "On nije bio ništa, ni dečak ni devojčica. Dobio je ime Lazaro zato što je to ime koje označava ubogog čoveka koji nema ništa." Pošto nikad ranije nisu videli interseksualno dete, vodili su ga kod mnogih narodnih lekara, ali ništa nije moglo da se učini.

Kad je bio dete oblačili su ga kao dečaka i radio je muške poslove. Nikad nije bio snažan kao ostali dečaci, zbog čega su ga nemilosrdno zadirkivali. Na silu su pregledali njegove genitalije i, kao i Čepor, Lazaro je bio ponižavan. Kad su njegovi vršnjaci stasali za seksualne odnose, on je ostajao kod kuće. Iako nikad nije bio snažan, radio je veoma naporno i njegov otac je počeo da se oslanja na njega u mnogim stvarima. Tada je Lazaro preklinjao svoje roditelje da ga pošalju u obližnju katoličku školu. Katolički sveštenici saosećali su s njegovim patnjama i Lazaro je postao hrišćanin. Pored toga, završio je tri razreda škole i bio je jedini dečak iz svog kraja koji se školovao i primio hrišćanstvo. Lazaro objašnjava: "Bog me je ovakvog stvorio. Ništa nisam mogao da učinim. Svi ostali su mogli da žive kao Pokoti. Ja nisam bio pravi Pokot pa sam otišao da vidim šta evropski bog može da mi pruži."

Kada je došlo vreme za obrezivanje, Lazaro je tražio da i on bude obrezan. "Silno sam želeo da budem muškarac. Znao sam da ću biti odbijen, ali sam ipak tražio da budem obrezan. Moj otac je zamolio starce da to urade i oni su došli da me vide, ali su ipak odbili da me obrežu." Lazarov stariji brat kaže da su se starci smejali govoreći: "Šta bismo mogli da obrežemo? Ova stvar je veoma mala, kao u deteta. Ništa ne možemo da učinimo."

Lazaro je nastavio da radi naporno i da udovoljava ocu a kad je napunio dvadeset godina, nasledio je onoliko krava i koza koliko je imao i njegov stariji brat, iako se znalo da se on nikad neće oženiti. Promišljenom trgovinom i napornim radom Lazaro je uvećao svoja stada i stekao zemlju. Pre nego što je navršio trideset godina ljudi su ga smatrali bogatim čovekom. Prodao je stoku i kupio dve male prodavnice žitarica u tržnom centru u Makutanou, blizu Evropskog administrativnog centra Kapengurije. U te dve prodavnice zapošljava dva radnika, a dobit ulaže u stoku.

Uprkos Lazarovom bogatstvu, nijedan Pokot (uključujući i izvestan broj izuzetno pohlepnih ljudi) ne želi da uda svoju ćerku za njega. Pošto Lazaro nije imao seksualna interesovanja, žena mu je bila potrebna samo da bi radila za njega i da bi, eventualno, zatrudnela sa drugim muškarcem, što bi bio jedini način da dobije decu. Lazaro je od nekoliko siromašnih ljudi tražio da mu "prodaju" svoje neprivlačne ćerke, ali neizbežan odgovor je bio: "Sviđa mi se tvoja stoka, ali ti ne mogu dati svoju ćerku jer nisi muškarac."

Ipak, Lazaru je, kao i svakom drugom Pokotu, potreban sin da bi radio za njega, da bi mu omogućio status muškarca i, što je najvažnije, da bi nasledio njegovu imovinu. Pitao je oba svoja brata za dozvolu da usvoji jednog od njihovih sinova (kod Pokota muškarac ima pravo da ovo traži od braće, a taj usvojeni sin radi za svog novog oca i nasleđuje njegovu imovinu; novi otac obavezan je da brine o dečakovim potrebama i da mu obezbedi novac za ženidbu). Njegove molbe su uvek bile odbijane jer nije pravi muškarac. Ali, jedan od braće priznao je da će on i drugi brat, pošto Lazaro nema sina, podeliti njegovo bogatstvo kad on umre. Nasmejao se i rekao: "Zar ne bih bio budala kad bih mu dao sina?" Oba Lazarova brata, pa i njihov otac pre nego što je umro, koristili su svaku priliku da traže od njega stoku i novac.

Lazaro ih nikad nije odbio, a nije ni imao izbora.

Lazaro nema decu da mu pomažu, ženu da radi za njega niti sina koji bi ga nasledio. Ali, ima bogatstvo i može da unajmi ljude da rade za njega. On svoje neprilike ovako tumači: "Bog mi nije dao ništa, ali to je u redu. Stekao sam bogatstvo i ljudi me zbog toga poštuju."

DISKUSIJA

Životi Čepor i Lazara ilustruju neprijatan položaj u kojem se nalaze interseksualni Pokoti. Od samog rođenja, udvojenost genitalija interseksualaca je poznata javnosti. Zbog načina na koji ljudi oslovljavaju interseksualnu osobu i zbog toga što je njena interseksualnost svima poznata, ta osoba je obeležena gde god da pođe. Tradicionalna muška odeća kod Pokota otkriva genitalije, a inače skromna ženska nošnja koja pokriva pubični region ponekad biva nasilno skinuta interseksualcima da bi se mogao vršiti ponižavajući pregled genitalija. Tako nijedan inter-

seksualni Pokot nema prilike da "prođe" kao pravi muškarac ili prava žena. Njihovu situaciju pogoršava i velika briga Pokota o izgledu tela. Stav, držanje i telesni ukrasi su za svakog Pokota osnovni način da prikaže sebe u najboljem svetlu. Svi delovi tela ukrašeni su tako da iskazuju dostojanstvo, seksualnost, skromnost ili bilo šta drugo što određena prilika zahteva. Pokoti pokazuju svoja tela kao što mi pokazujemo svoju odeću. Za interseksualne Pokote poniženje je neizbežno i neprestano.

Dalje, to da interseksualni Pokot nikada ne može da ispuni očekivanja koja mu nalaže njegova seksualna uloga može se iskazati uzimajući u obzir tri čina koja se zahtevaju od svakog "normalnog" pripadnika ovog naroda: seksualni odnos, obrezivanje i reprodukcija. Seksualni odnosi u prepubertetskom i adolescentnom periodu kod Pokota daleko su važniji nego analogni odnosi u zapadnim društvima. Ovi seksualni odnosi podrazumevaju ples, formalne i neformalne razgovore, razmenu poklona, peting i sam seksualni čin, i obavezna su priprema za zrelost. Pokoti seksualnosti pridaju veliki značaj. Svaki muškarac i žena moraju razviti sposobnost da pruže seksualno zadovoljstvo partneru. Zaista, neuspeh u pružanju seksualnog zadovoljstva u braku izvor je velike tenzije i sukoba, razlog za sprovođenje nekih strogih kazni, a može dovesti i do zakonitog razrešenja braka.¹⁶ Kao što reče jedan Pokot: "*Sererr* ne može biti prava osoba. Da bi bio pravi Pokot, moraš biti vrlo vešt u seksu. Ili ćeš imati seksualne odnose, ili nećeš imati dobro mišljenje o sebi, a neće ni drugi. Žena želi seks deset puta u toku noći, kao i muškarac, ali koji je muškarac toliko snažan? Ako ne pružiš dobar seks, bićeš veoma posramljen. Osim toga, svi Pokoti vole seks, pošto je to najprijatnija od svih stvari." *Sererr* niti želi niti mu je dozvoljena bilo kakva seksualna aktivnost.

Svi Pokoti, i muškarci i žene, moraju biti obrezani pre nego što steknu status odraslih. Muškarac koji nije obrezan smatra se neodgovornim dečakom koji je nesposoban da razlikuje dobro od lošeg. Njegovo sudelovanje u svetu odraslih je strogo ograničeno. Obrezivanje i slični obredi uvode ga u svet odgovornosti i odraslih, što on sam želi i što ostali Pokoti

16 Conant 1963.

žele od njega. Isto važi i za osobe ženskog pola. Pre obrezivanja, ona je devojčica koja se ponekad naziva "beskorisnom stvari". Posle obrezivanja, sposobna je za udaju i ulazak u status odraslih na osnovu imovine koju tim činom donosi svome ocu, kao i na osnovu rada za svoga muža i reprodukcijom. Kao što smo videli, *sererr* ne može da bude obrezan.

Napokon, samopouzdanje i društveni položaj zavise od broja dece. Muškarac koji nema dece je usamljen i jadan; za ženu koja nema dece kaže se da nije "čak ni osoba". Dužnost žene je da rađa, a njen neuspeh u tome dovede do razvoda (biće "odbačena") i sramote zbog jalovosti. U stvari, brak se ne smatra sklopljenim u potpunosti dok se ne rodi dete. Za muškarca deca su osnov ugleda, moći i bogatstva; za ženu, deca su sve.

Mišljenje da je život interseksualaca uzaludan dovodi do verovanja roditelja da takvo dete treba ubiti odmah po rođenju. Čedomorstvo je nepotrebno i zakonom zabranjeno. Ali, ako se uzmu u obzir izjave ljudi koje nam daju pravu sliku o sudbini ove dece, jasno je da više od polovine biva ugušeno ili napušteno.

Neki Pokoti rođenje interseksualne dece smatraju voljom *toruruta* pa ih zato ostavljaju u životu. Veruje se da je *torurut* – sveznajuća ali nepokretna zaštitna sila – omogućio Pokotima shvatanje života na najbolji mogući način. Iako izgleda da je *torurut* bezlična upravljačka sila pre nego aktivni "bog", on je čuvar običaja Pokota koji ima moć da kazni svako odstupanje od tradicije. Kada ga ogrešenje o tradiciju uvredi, *torurut* kažnjava ili pojedinca koji je odgovoran ili čitavu zajednicu.¹⁷

17 Šnajder (Schneider 1955) *toruruta* određuje kao aktivno, lično, svemoćno i zaštitničko božanstvo, koje je direktno odgovorno za dobrobit Pokota. Konan se prema *torurutu* odnosi kao prema mnogo udaljenijoj i indiferentnoj sili, koje se ne tiču mnogo ni Pokoti niti njihove želje (Conant 1963). Meni se Konanovo objašnjenje *toruruta* kao nepokretne sile čini prihvatljivijim. Kao što on ističe, sva religiozna verovanja Pokota vrlo su difuzna i prijemčiva za različita i kontradiktorna tumačenja od strane samih Pokota. Bičova tvrdnja od pre pedeset godina (Beech 1911) još je prikladna: „Ništa ne može biti tako zadivljujuće nejasno kao što su religiozne ideje Suka: zaista je teško pronaći dva čoveka koji imaju potpuno podudarne ideje o tome.”

Neki Pokoti kažu da je rođenje interseksualnog deteta “volja” *toruruta* koji u svojoj svemoćnosti ne bi dozvolio takvo rođenje da to nije njegova želja. Nauditi takvom detetu moglo bi da dovede do njegovog nezadovoljstva. Iz izjava članova porodica Čepor i Lazara vidi se njihova apsolutna ubeđenost u to. I Čepor i Lazaro stalno su ponavljali da je *torurut* želeo da oni budu to što jesu. Lazaro je došao do zaključka da su *torurut* i hrišćanski bog jedno isto. Njegovo verovanje u takvog boga pružilo mu je sigurnost u životu.

Za decu koja su ubijena zbog svoje interseksualnosti Pokoti kažu da nisu bila volja *toruruta*. To je razlog zbog kojeg ova ubistva ostaju nekažnjena. Ono što je u kulturi Pokota normalno i prirodno određeno je voljom *toruruta* i ne dovodi se u pitanje. Isto tako, ono što je monstruozno i neprirodno nije uzrokovano voljom *toruruta*; zato deca bez ruku, nogu, očiju, ili deca koja boluju od mikrocefalije, bivaju ubijena. Pokoti prave paralelu sa životinjama: životinje s izraženim deformitetima se usmrćuju. Oni tvrde da se sa decom mora postupati na isti način kao sa životinjama. Ali, ko zna šta je *torurut* namenio interseksualnoj deci?

Očigledno, sama porodica mora da donese odluku o sudbini interseksualnog deteta uzimajući u obzir sve mogućnosti u datom trenutku. U određenim slučajevima volja *toruruta* se ne može znati, niti se na nju može uticati molitvama. Kad interseksualno dete ostane u životu, *torurut* je “razlog” tome.

Uprkos prvobitnoj milosti *toruruta*, kasniji život interseksualaca je mučan. Pokoti su praktičan narod; oni ukazuju poštovanje “korisnim” ljudima. Zato je jasno zašto “beskorisni” interseksualci imaju neprilike i mučan život. Oni ne mogu proći osnovne testove “korisnosti”, a to su seksualni odnosi, obrezivanje–inicijacija i brak–reprodukcija. Ali, primeri Čepor i Lazara pokazuju da uvek ostaje jedna mogućnost. Ekonomskom aktivnošću – marljivim radom ili akumulacijom bogatstva – interseksualci mogu postići neophodnu minimalnu prihvaćenost.

U životu Pokota primarna je želja za bogatstvom, pogotovo za stokom. Ova tvrdnja može se ilustrovati karakterističnim odgovorom na pitanje “O čemu muškarci razmišljaju?": “Mi razmišljamo o tome gde bismo mogli nabaviti još stoke, kako da je razmenjujemo, kako da nahranimo stoku, žene i decu i kako da se obogatimo...to je sve.” Radeći naporno

za oca ili braću, interseksualna osoba može da postane "korisna". I Čepor i Lazaro učinili su sebe ekonomski vrednim; oboje su bili svesni da je to jedini način da budu prihvaćeni i da steknu pravo na goli život. Oboje su posvetili svoje živote napornom radu koji je došao do stepena koji nijedan normalan Pokot nije dostigao. Tako su, skromnim ulaganjem u pokazivanje naklonosti i prihvatanje, njihove porodice zauzvrat dobile znatnu ekonomsku pomoć. Svi koji su upoznati sa ovom situacijom shvataju je na ovaj način i ne doživljavaju je kao neprikladnu niti kao eksploataciju.

Interseksualni Pokoti žive život s malo zadovoljstava i uz neprestana poniženja. Njihov život, koji se svodi na težak rad za dobrobit drugih, cena je koju moraju da plate samo da bi bili prihvaćeni.

ZAKLJUČAK

Interseksualnost je delikatan problem za koji raste kliničko interesovanje koje se ogleda u pojavi određenog broja medicinskih i psiholoških specijalizacija. Gledišta raznih kultura na ovu pojavu očito bi bila od velike važnosti, ali, osim Hilovog izveštaja o Navaho Indijancima (iz 1935. godine), danas praktično ne postoje informacije o interseksualnosti u nezapadnim društvima. Značaj proučavanja interseksualnosti očigledan je za kliničku medicinu i psihologiju; cilj ovog teksta je da ukaže na njegov značaj i za antropologiju.

Proučavanje interseksualnosti, kao i svakog drugog retkog fenomena ili devijantne radnje, može dovesti do napretka jer nam nudi podatke o društvenom sistemu u kojem se javlja. Ova procedura, danas aksiomatična u sociologiji, tek treba da se ukoreni i u antropologiji. Iako antropolozi već dugo rutinski koriste pojave devijacije kao izvor informisanja, sistematskom proučavanju osoba koje imaju određeni poremećaj, kao i samoj devijaciji, do sada nije posvećeno dovoljno pažnje. Još ne postoji "antropologija devijacije".

Ova studija o interseksualnosti među Pokotima dovela je do jasnijeg izdvajanja nekoliko kulturnih obrazaca Pokota. Potvrdila je centralni značaj telesne seksualnosti, reprodukcije i ekonomske produktivnosti. Pošto nisam imao raniju terensku praksu ni podatke o sličnom, ovo istraživanje ukazalo mi je na isključivu orijentisanost Pokota ka praktičnim stva-

rima. Za njih, život se velikim delom sastoji od korisnog i beskorisnog u ekonomskom smislu. Njihovo reagovanje na atipičnu seksualnu anatomiju uslovljeno je njihovim krajnje praktičnim pogledom na svet. Pokoti nikad ne uzimaju u obzir natprirodno, osim kad ostavljanje interseksualne novorođenčadi u životu objašnjavaju *torurutovom* zaštitom, i to tek kad donesu odluku da ih ne usmrte. U svim izjavama koje sam sakupio poriče se da je interseksualnost rezultat vradžbina ili kršenja tabua. Interseksualcima se ne pripisuje nikakva natprirodna moć: oni ne postaju proroci, vračevi ili iscelitelji. Prinuđeni su da postanu korisni ako žele da žive kao Pokoti, i to postižu napornim radom.

Izvestan broj retkih fenomena, kao što su interseksualnost, slepilo, gluvoća, epilepsija i mentalna retardiranost obično se ne pominju u antropološkim beležnicama, a imaju potencijala da nagoveste i potvrde hipoteze o kulturnim strukturama i procesima. Početna teza ovog eseja nagovestila je da ljudi svugde prave pretpostavke o prirodi normalnog. Ponekad ove predstave postaju tako ukorenjene i osnovne da su ljudi jedva svesni da ih uopšte imaju – kulturna realnost jednostavno *jeste*.

Interseksualnost ima mnogo toga da pruži kao tema za proučavanje zbog svoje suprotnosti sa pretpostavkom da se u prirodnom i normalnom svetu nalaze, i da bi trebalo da se nalaze, biološki muškarci i biološke žene. Deca koja imaju genitalije oba pola dovede u pitanje i ovu pretpostavku i kulturno definisane polne uloge koje iz nje proizlaze.

Ovaj rad ukazuje na to da interseksualnost svugde treba da postavi osnovna pitanja o tome šta je to “prirodno i ispravno”. Interseksualnost se ne sme ignorisati; društva moraju da preuzmu odgovornost za interseksualnu decu ne samo od rođenja već i za njihov kasniji razvoj. Dalje, veliki je podsticaj to što se reakcije raznih društava mogu zabeležiti i uporediti. Ova reagovanja se razlikuju, kao što je ilustrovano primerima Navahoa, Amerikanaca i Pokota.

Kada bi proučavanje interseksualnosti počivalo na sistematskim i komparativnim osnovama, rezultati ne bi koristili samo medicini već bi mogli da pruže uvid i u osnovne orijentacije različitih kultura.

S engleskog prevele
Eva Helajzen i Željka Krstić